

Finsterwolde

en de

Stefanuskerk

*Een beschrijving en uitleg
van kerk en interieur*

FINSTERWOLDE en KERK TOEN

Omstreeks het jaar 1200 lagen hier twee nederzettingen, die Finsterwolde hetten, of toen nog Winservalda.

Om ze van elkaar te onderscheiden noemde men ze Oost- en West-Finsterwolde. Beide dorpen hadden een kerk, een Roomse natuurlijk, want in die tijd was er geen andere kerk.

De kerk van Oost-Finsterwolde was gewijd aan de heilige Nicolaas, zodat deze kerk de Sint Nicolaaskerk werd genoemd.

Het was hier een beboste streek met loofbomen en struikgewas. Het grootste gedeelte bestond echter uit moerassig land.

De Dollard was er nog niet, alleen de Eems stroomde uit op de Waddensee bij waar nu Delfzijl ligt. De dorpjes werden gesticht op enkele zandruggen en op terpen of wierden.

De dijken langs de Eems waren van geringe hoogte en werden niet altijd voldoende onderhouden, deels vanwege twisten en deels door het ontbreken van middelen. Zij bleken niet bestand tegen de watervloeden en langzamerhand rukte het water steeds verder landinwaarts op en ontstond de Dollard.

Zijn grootste omvang had de Dollard in het begin van de zestiende eeuw en wel tot voorbij Zuidbroek en tot Blijham en Bellingwolde achter Winschoten.

Deze overstromingen eisten veel slachtoffers onder mens en dier. Omstreeks 1428 is tijdens een grote overstroming de Sint Nicolaaskerk van Oost-Finsterwolde en ook Oost-Finsterwolde zelf door het water verzwolgen. De kerk van West-Finsterwolde bleef nog net gespaard.

Later werd langzaam maar zeker de Dollard teruggedrongen en het land herwonnen. De eerste bedijking vond plaats in 1597 en de laatste in 1924. De kerk van West-Finsterwolde, nu Finsterwolde, is het overgebleven gedeelte van een Romano-Gotische kruiskerk uit het begin van de dertiende eeuw.

In 1600 werd het kruis weggebroken, het gebouw 5 ½ meter verlaagd en het koor aangebracht.

In 1970 is de kerk grondig gerestaureerd en o.a. het meubilair uit het koorgedeelte verwijderd. Het koor is nu het liturgisch centrum.

In het koorgedeelte bevinden zich grafzerken en een grafkelder. Vooraanstaande overledenen werden in de kerk begraven of bijgezet. Dit werd in 1825 verboden.

Ook in mei 2012 was er een grote restauratie: de vloer moest door middel van een palenfundering recht worden gemaakt. Een ingrijpende operatie. Toen is ook ontdekt dat onder de deksteen van het koorgedeelte inderdaad een kleine ruimte, "grafkelder" was. Daarin werd verder niets van belang gevonden.

Boven de ingang van de kerk staat vermeld:

“Leer hier Uw hoogen stand / Uw waarde als mens beseffen en tracht door Jezus Geest / U daartoe op te heffen.”

De familie Heddema, wier wapen men in de herenbank kan vinden, was een boerengeslacht, dat veel aanzien in Finsterwolde en in het Oldambt genoot.

Het orgel in de kerk dateert van 1807-1808 en is gebouwd door de bekende orgelbouwer H.H. Frijtagh. In het staatsboek der kerkgoederen van Finsterwolde staat onder de uitgaven:

28 november 1806 betaald	f. 1.000,--
19 mei 1807 het tweede termijn	- 1.000,--
29 juli 1809 het laatste termijn	- 2.000,--
Aan P.M. Nieborgh voor het opnemen van het orgel	- 75,--
Aan B. Heykens, organist te Midwolda voor het spelen bij de Inwijding des orgels	- 5,--
Aan de knechten van Hesseling bij het aanbrengen en zetten van den orgelkast	- 6,--
Aan M. Martijn, knecht van Frijtagh 11 okt. 1807	- 10,--
Aan denzelfden, den 10 december 1808	- 10,--

De eerste steen voor de los van de kerk staande toren werd gelegd op 16 juni 1820 door kerkvoogd D.G. Garrelts en zijn echtgenote O.J. Takens. De toren is gebouwd op 96 ingeheidde palen van 18 tot 28 voet lengte en is 152 ½ voet hoog. De spits draagt geen haan, maar een paard.

In de oude archieven van kerken vindt men vaak de wonderlijkste gebeurtenissen vermeld. Vroeger had de kerkenraad namelijk veel meer te zeggen dan tegenwoordig. En dat niet alleen in geestelijke, maar ook in wereldlijke zaken.

Vaak gebeurde het dan ook dat de kerkenraad handelend moest optreden in geschillen, bij ruzies, beledigingen en mishandelingen.

En voorbeeld uit de kerkarchieven van Finsterwolde moge hier volgen.

In het jaar 1755 bracht de predikant van Finsterwolde, Ds. M. Busscher, op de kerkenraadsvergadering van 30 april een klacht ter sprake van Maria Jans, dienstbode bij Derk Jurriens. Haar baas had haar naar zijn buurman Daniel Daniels gezonden om zijn vork terug te halen, die Daniels geleend had. Zij werd naar het binnenhuis van Daniels gelokt.

“Maar doe zij daar in ’t binnenhuis was gekoomen, en het dogtertje van Daniels daar was uitgegaan, had Daniels de deure van ’t binnenhuis eerst toegedaan op de klink en doe had hij de sweep gekregen en tot haar gezegd, dat hij haar wilde afstraffen, omdat zij zijn vrouw had te schande gemaakt. Doe had hij haar met de sweep geslagen en onder het slaan haar bij de linkerhand vastgehouden.

Doe hij haar eerst wat geslagen had, had hij gezegd, dat zij hem er de hand op geven zoude, dat zij niet weer van hem praten zou. En doe zij daar de hand niet op had willen geven, doe had hij haar opnieuw geslagen. Onder het slaan had zij geschreefd en hem gezegd, dat hij haar net vrede laten zou, ook had zij moort geroepen, maar niemand was te hulp gekoomen”.

Maria Jans had dus de moed te gaan klagen.

In het verslag van de kerkenraad staat verder:

“De predicant voegde hierbij, dat deze klagt uit de mond van Maria Jans van stuk tot stuk door hem was opgeschreven en doe zij haar eene arm had ontbloot, dat hij daaraan de groote blauwe plek had gezien. En omdat zij zeide, dat haar rugge er niet beter uitzag, en dat dit was van de slagen, zo had hij zijn vrouw, oudste dogter en de dienstmaagd alleen bij Maria Jans in de kamer geroepen en was hij zoolang daaruit gegaan, totdat voornoemde drie de naakte rug van Maria Jans zouden hebben gezien. En zulks geschied zijnde, hebben de voornoemde drie personen hem verklaard, dat de rug van Maria Jans er niet beter uitzag, als haar eene arm. En omdat Maria Jans een diaconie-kind was, staande onder de opzigt en ook onder de bescherming van predicant en kerkenraad, dat hij deswege zich verplicht had gevonden zig deze zaak aan te trekken en aan de kerkeraad voor te dragen en daaromtrent te doen na rade”.

Zo had Daniel Daniels zich te verantwoorden en staat er in het verslag het volgende:

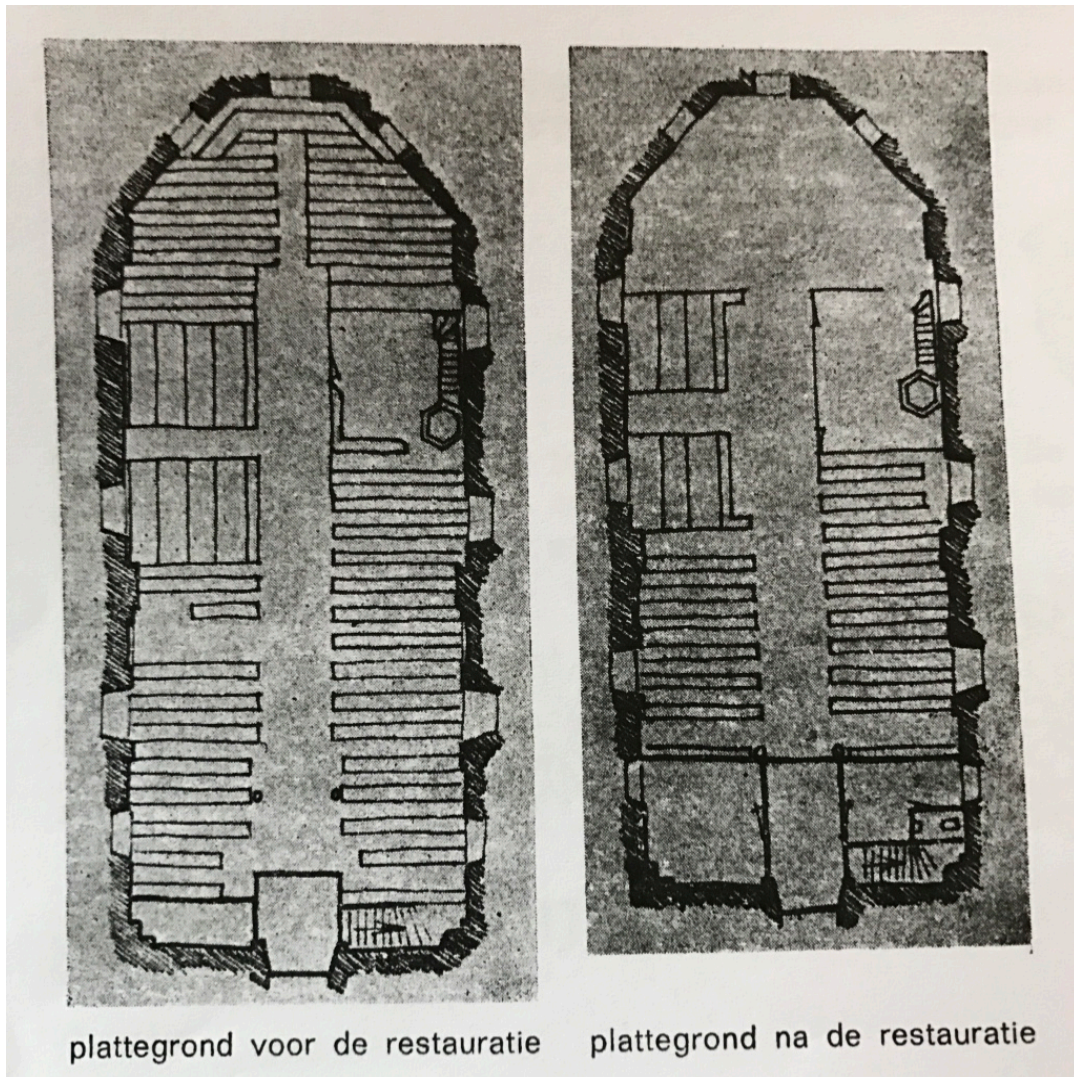
“Hierop Daniel Daniels binnen gestaan zijnde, is de zaak in dezer voegen in der minne bijgelegd en afgedaan, dat Daniel Daniels aan Maria Jans tot vergoeding van ’t geen zij geleden heeft, zoude voldoen vier gulden, welke hij aan haar ook terstond heeft voldaan, onder conditie dat dan deze zaak niet zou worden gebracht aan ’t Hoog Ed. Gerigte. Ook behout Daniel Daniels tot zijn last en kosten de genever en brandewijn, die Maria Jans van noden mogt hebben om daarmee haar arm en rugge te wassen, alsmede blijft tot zijn last en kosten, indien Maria Jans naar een Chirurgijn moest om zich te laten cureren”.

Zo kwam Daniel Daniels met een betrekkelijk geringe straf voor zijn euveldeed vrij.

Het interieur

De banken

De banken stammen uit de vroege negentiende eeuw (± 1812) en zijn van eikenhout. Vóór de restauratie in 1970 stonden in het koor en onder het orgel ook banken. De ruimte onder het orgel is omgebouwd tot een ruimere kerkenraadskamer en een garderobe met toiletgelegenheid.

Op de herenbank aan de noordzijde zien we een wapen, geplaatst voor kanonnen, vaandels, zwaarden, speren en geweren. Het wapen bestaat uit een rechter schuinbalk waarboven en onder drie lilies, evenwijdig aan de schuinbalk (met het jaartal 1813). Dit wapen is van de familie Heddema, een boerenfamilie uit Finsterwolde. Ditzelfde wapen vinden we ook naast het koorhek op het deurtje bij de eerste bank (met het jaartal 1817). Dit deurtje is afkomstig van de vroegere banken in het koor.

wapen herenbank

De preekstoel

De preekstoel is waarschijnlijk rond 1806 gemaakt. Er is van alles aan en op te zien. Allereerst vallen de vrouwenfiguren op. Vanaf de 17^e eeuw ontstond het gebruik om preekstoelen in protestantse kerken uit te voeren met voorstellingen van verschillende deugden of evangelistensymbolen. In een heel enkel geval zijn beide uitgebeeld, zoals hier in Finsterwolde.

Deugden

De deugden houden een oproep in tot het leiden van een goed leven. Ze worden uitgebeeld door vrouwenfiguren met verschillende attributen waardoor zij als deze of gene deugd te herkennen zijn.

- De vrouw op het deurtje van de preekstoel heeft een pelikaan bij zich. Zij staat hierdoor symbool voor de liefde: de pelikaan verwondde zijn borst ten gunste van zijn jongen, wat werd gezien als een daad van liefde.
- Daarnaast zien we een vrouw met een kruis en een boek (bijbel). Zij staat symbool voor het geloof.
- Bij de volgende vrouw zien we een engeltje en een driehoek met een oog erin. De driehoek staat symbool voor de drieëenheid, het oog voor de alwetendheid.
- Daarnaast zien we een vrouw met een anker (n.a.v. Hebr. 6: 18-19: de hoop hebben wij als anker der ziel, dat veilig en vast is) en een bundel lichtstralen. Zij staat symbool voor de hoop.
- Ook de laatste vrouw heeft attributen die de hoop uitbeelden: de hoorn des overvloeds verwijst naar een goede oogst, de kroon en de scepter zijn symbool voor de heerlijkheid die de gelovige eenmaal ten deel zal vallen.

Deze preekstoel beeldt dus de drie goddelijke deugden uit: geloof, hoop en liefde (n.a.v. 1 Kor.13)

Evangelisten

Onder de vrouwen vinden we de vier evangelisten. Ganzeveren en inktpotjes wijzen op hun bijzondere betekenis.

- Naast de trap Mattheus met zijn symbool: de engel. Let u eens op de sandalen van Mattheus.
- Daarnaast Marcus met zijn symbool: de leeuw. Let u eens op de mooie ouderwetse boeken met ribben op het kaft, waar de evangelist op leunt.
- Lucas met de os is de volgende. Let u hier eens op de vleugels van de os.
- Tot slot de evangelist Johannes met de adelaar.

De evangelisten met hun symbolen willen de nadruk leggen op de betekenis van het woord: het woord wat in de reformatie zoveel accent kreeg en wat van de preekstoel werd en wordt gesproken.

Versiering

Onder de preekstoel hangen trossen bladeren, bloemen en vruchten. Helemaal onderaan eindigt de preekstoel in een enorme druiventros.

Kijkt u ook eens tegen de onderzijde van de kap. Op elk punt vinden we een bloem en in het midden komen alle punten ook in een bloem samen.

Ander houtsnijwerk

Doophek

Ook aan het doophek kunnen wij allerlei mooie versieringen vinden

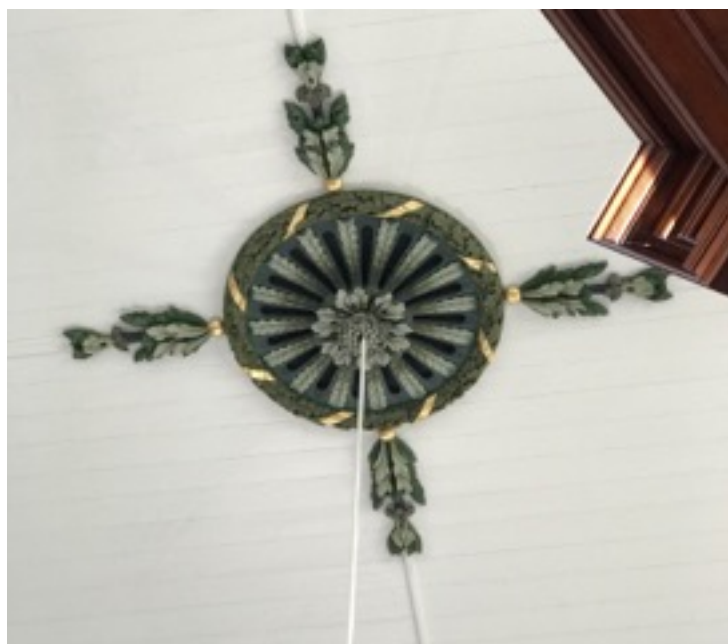

Lambrisering

Op de lambrisering in het koor vinden wij, net als op de herenbanken, vazen. In het midden van de lambrisering zien we bloemen en takken. Let u eens op de bloemen daarin.

Plafond

Wanneer u omhoog kijkt ziet u drie grote gekleurde rozetten aan het plafond. In het grootste rozet is door de balderkrans een goudkleurig lint gevlochten.

Grafstenen

In het koor liggen enkele oude grafstenen, waarvan de opschriften allemaal nog duidelijk leesbaar zijn.

Naast de leden van de familie Heddema zijn er vooral predikanten en hun echtgenotes begraven.

Bijvoorbeeld Christophorus Eyssonius (overleden 1745, was 16 jaar predikant in Finsterwolde):

Eyssonius, Gods trouwe knecht, bedekt dees zerk,
so nuttig voor ons land, so dierbaar voor Gods kerk,
manmoedig voor Gods saak en tegen 's satans ryk,
die na voltrokken stryd by God leeft eeuwiglyk.

en zijn vrouw Catalina Elama (overleden 1745):

Hier rust, o Finsterwolds gemeente
uw vrome leeraress gebeente
uw leraars lust, haar kinders kroon
op aarden, dog nu voor den throon.

en hun kind Rudolphus Eyssonius, die maar 7 jaar oud werd:

Mijn oudren troost vreugd en Eer
waar (=was) ik in mijn leven
nu is haar hoop dat mij d' Heer
den Hemel heeft g'geven.

Of over Frederic Udalric Burger:

D'eerwaarde vrederyke borger
die omtrent zesmaal zeven jaar
was finsterwolds zielligbezorger,
de zoetbespraakte lippenaar
wiens lipvrucht was Gods vrees en vrede,
wiens vrindlykheid nauw vond gelyk
rust hier, het stoffeloos is heden
heil-burger in Gods vrederyk.

Uit veel stenen spreekt de opstandingsverwachting:

.....verwachtende mit alle geloovigen ein frolike uperstandinge in
Christo

.....vorwachtende an jungesten dage mit allen geloevigen een frolicke uperstandynge
ten ewigen levende dorch Christum, den Salichmaker aller werrelt.
Christus is myn levent, sterven is myn gewin.
Philippensen 1 : 21

Andere stenen spreken over het lief en leed dat mensen met elkaar deelden:

1694 is den weledelen heer Hermannus Heddema geboren tot Delfzyl, trouwde juffer Lutgert Ockens tot Finserwolt 1731, leefden in tedere liefde te samen in 21 ste jaar. Na v..t..en over haar gemis gaf hy..zyn geest in handen van den zaligende Here Jesus den 8 april 1763en is by haar in dese grafkelder bygeset.

Helemaal voorin het koor (van de kerk uit gezien) ligt de sluitsteen van deze grafkelder van dit echtpaar:

Inganck tot de grafkelder ...

Helemaal achterin het koor (weer vanuit de kerk gezien) is een predikant met zijn eerste en tweede echtgenote begraven. Dezelfde predikant wordt ook op de orgelgalerij genoemd. Zijn eerste "ehvrouw" werd nog geen 23 jaar oud, de tweede bijna 38. Daarna bleef dominee De Sitter nog 21 jaar weduwnaar

Op deze stenen zien we ook symbolische voorstellingen.

Een slang die in haar staart bijt is symbool voor de eeuwigheid, een zandloper voor de vergankelijkheid en kortstondigheid van het leven, een vleermuisvleugel symboliseert de duivel, een adelaarsvleugel het goddelijke.

Tenslotte ligt er ook nog een smalle sluitsteen:

Deze zark is gelegd tot sluiting in den Jaare 1816 als D. Garrelds en Kerkvoogden waren te Finsterwolde.

De tweede naam is niet meer leesbaar. De hele naam is zo netjes weggewerkt dat het geen toeval meer lijkt. Ook toen al was het ook in de kerk niet altijd zoals God het tussen mensen bedoeld had.

Kanselbijbel

De kanselbijbel is in 1864 te Arnhem gedrukt door J.W. Swaan en C.F. Swaan. De bijbel bevat ook de apocriefe boeken.

Op het voorkaft staat in goud:

Kerk van Finsterwolde

1868

Orgel

Op de orgelgalerij vinden we de volgende tekst:

Volgens opschrift aan de orgelgalerij is het orgel in 1808 gemaakt door H.H. Freytag. Het orgel heeft één klavier met aangehangen pedaal.

Het front is geheel sprekend. Het orgel heeft geen houten pijpen. Het pijpwerk is geheel origineel. Het orgel staat $\frac{1}{4}$ toon hoger dan de gebruikelijke hoogte van A= 440 H.

In 1887 is het orgel door de fa. P. van Oeckelen te Haren gerepareerd. Waarschijnlijk is bij deze gelegenheid de toonhoogte iets verhoogd en de bas van het tertskoor in de Mixtuur stom gemaakt.

In 1972 heeft de heer A.H. de Graaf uit Leusden technische herstelwerkzaamheden aan het orgel verricht.

Omdat het orgel, op de registerplaatjes na, zich helemaal in de oorspronkelijke staat bevindt en is gemaakt door een orgelmaker die stamt uit de beroemde Arp Schnitgerschool is het een belangrijk orgel in de provincie Groningen.

Avondmaalzilver

Het avondmaalzilver bestaat uit:

- Vier zilveren avondmaalschalen, met onderop de inscriptie Kerk van Finsterwolde en het jaartal 1869
- Vier grote zilveren bekers met onderop het jaartal 1869
- Twee zilveren avondmaalschalen met onderop de inscriptie Kerk van Finsterwolde en het jaartal 1938
- Twee-en-zeventig kleine zilveren bekertjes, die per twaalf in een zilveren houder staan. Deze bekertjes met houders dateren uit 1938.
- Twee grote zilveren wijnkannen, met gestileerde bloemen als versiering op het handvat. Op de knop van de deksel zit een eikel.

Tegenwoordig worden bij de avondmaalsviering (in het koor) zowel de kleine bekertjes als de grote bekers gebruikt.

De kerkvoogden die de prachtige wijnkannen en broodschalen aanschaffen worden ook vermeld op de gevelsteen boven de ingang.

Op deze steen staat ook de volgende spreuk, die in al zijn actualiteit deze rij van oude tekenen van geloof gaat afsluiten:

Leer hier uw' hoogen stand
uw waarde als mensch beseffen
en tracht door Jezus geest
u daartoe op te heffen.

Literatuur:

M.D. Ozinga	De monumenten van geschiedenis en kunst in Oost-Groningen
Prof. dr. J.J. Timmers	Christelijke Symboliek en iconografie
K. Dijkstra	Christelijke symbooltaal
A. Pathuis	Gedenkwaardig Heden

In 2016 werd de kerk overgedragen aan de Stichting Oude Groninger Kerken.

Bij die overdracht kreeg de kerk zijn 800 jaar geleden gegeven naam terug en als we nu over deze kerk praten, hebben we het over de **Stefanuskerk in Finsterwolde**.

DE KERK ALS KERK

GESCHIEDENIS

De kerk is sinds 2016 in bezit van Stichting Oude Groninger Kerken en wordt weer gehoord door de voormalige eigenaar, Protestantse gemeente Reiderland, nu PG De Dollert.

Deze gemeente maakt deel uit van de Protestantse Kerk in Nederland (PKN).

Onze gemeente bestaat uit een samenvoeging van de Protestantse gemeente Nieuwolda-Oostwold en de Protestantse Gemeente Reiderland.

De Protestantse Gemeente Nieuwolda-Oostwold kwam voort uit een samenvoeging van de Hervormde Kerk Nieuwolda, Gereformeerde Kerk Nieuwolda en de Protestantse (voorheen Gereformeerde) Kerk van Oostwold. De samenwerking tussen deze kerken is begonnen in 2002 en in 2018 vond de fusie plaats.

De Protestantse Gemeente Reiderland is ontstaan uit de Hervormde gemeenten van Finsterwolde, Nieuweschans, Beerta, Nieuw-Beerta/Drieborg en de Gereformeerde kerk van Nieuweschans. Eerste samenwerkingen begonnen al in 1970 en sinds 2000 vormden de genoemde kerken de SOW-gemeente Reiderland. Sinds de landelijke totstandkoming van de PKN in 2004 was het de Protestantse Gemeente Reiderland.

In 2016 besloten de kerkenraden van Nieuwolda/Oostwold en Reiderland om vanaf 2017 de kerkdiensten samen te houden, waarbij de diensten afwisselend worden gehouden in Oostwold, Nieuwolda, Finsterwolde en Bad Nieuweschans. In 2018 werd besloten tot een fusie, die in september 2019 tot stand kwam: Protestantse Gemeente De Dollert

In de Stefanuskerk worden niet alleen kerkdiensten gehouden; in samenwerking met de Werkgroep Culturele activiteiten in en om de Stefanuskerk van Finsterwolde wordt de kerk opengesteld met Open Monumentendag, Kerkenpad, Orgeldag, Festival Hongerige Wolf, het Lichtjesfeest en de Midwinter-muziekavond. Af en toe wordt een concert georganiseerd.

STREEKGEMEENTE

PG De Dollert behoort tot de Protestantse Streekgemeente Oost-Groningen. Deze is een samenwerkingsverband van PG De Dollert, PG Meeden, PG Midwolda, PG Scheemda e.o. en PG Winschoten.

In de streekgemeente zijn de predikanten verbonden aan de streekgemeente en wordt tegemoet gekomen aan gemeenten die onvoldoende bestuurlijk kader hebben.

Een aantal onderdelen van het kerkelijk leven worden gezamenlijk uitgevoerd waarbinnen de plaatselijke gemeenten hun zelfstandigheid behouden met een eigen kerkenraad en colleges.

FINSTERWOLDE NU

Finsterwolde (Gronings: *Finnerwol* of *Finnerwold*) is een dorp in de gemeente Oldambt en telt volgens het CBS 2.240 inwoners (2019).

Tot 1990 was Finsterwolde een zelfstandige gemeente. Tot die gemeente behoorden naast Finsterwolde ook de plaatsen: Ekamp, Ganzedijk, Goldhoorn, Hardenberg, Hongerige Wolf, Veenhuizen. Na een gemeentelijke herindeling in 1990 ontstond uit de gemeenten Beerta, Finsterwolde en Nieuweschans de gemeente Reiderland.

Op 1 januari 2010 is de gemeente Reiderland opgeheven en fuseerde met de gemeenten Winschoten en Scheemda tot een nieuwe gemeente: de gemeente Oldambt.

Finsterwolde heeft veel voorzieningen en wijde polderlandschappen.

Er is een overdekt zwembad, een multifunctioneel gebouw met basisschool, peuterspeelzaal, bibliotheek en een sporthal. Er is een modern dorps huis en er zijn sportvelden.

Een eenvoudig stijlvol monument herinnert aan de omgekomen dorpsgenoten in de tweede wereldoorlog.

Aan de westzijde van het dorp was sedert 1935 een evangelisatie van de Gereformeerde kerk gevestigd, waar sinds 1957 ook het clubhuis “ 't Schienvat” werkt onder de jongeren van Finsterwolde.

Tussen Finsterwolde en Beerta ligt het 200 ha natuurgebied “De Tjamme”, genoemd naar een oud veenrivierveld. Het oudste gedeelte van dit unieke gebied is 200.000 jaar geleden door ijsverschuiving ontstaan.

Het gebied bestaat uit 60 ha bospartijen en 140 ha moeras, afgewisseld met grasland. Hier bevindt zich de grootste binnenlandse kolonie kluten. In het broed- en trekseizoen treft men er wel honderd soorten zwem-, moeras- en weidevogels aan, waaronder een aantal bedreigde soorten, als de zomertaling, de watersnip, de kemphaan, de fuut, de zwarte stern en het visdiefje.

De weiden worden begraasd door Schotse Hoogland runderen, donkerbruin, langharig en met een massieve markante kop. Finsterwolde en daarmee het Oldambt zijn een bezoek meer dan waard.

mei 2020

<https://dedollert.protestantsekerk.net>